

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 119 1998

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Per Rydén, Margareta Wirmark, Eva Hættner Aurelius

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed

Uppsala: Bengt Landgren, Johan Svedjedal, Torsten Pettersson

Redaktörer: Hans-Göran Ekman (uppsatser) och Claes Ahlund (recensioner)

Inlagans layout: Anders Svedin

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,

Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 UPPSALA

Utgiven med stöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Samtliga insända uppsatser granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall lämnas först i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect.

ISBN 91-87666-14-6

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Gotab, Stockholm 1999

novell som genre. Till de strukturella dragen vill han lägga en förbisedd retorisk, bestående av den inskrivne berättarens funktion som autenticitetsskapande vittne till de händelser som relateras. Likheten med den i dokumentärromanen enligt Yrlied ofta synliga och resonerande berättaren är ju uppenbar (s. 35).

Volymen får sin avslutning i två studier av Thorkild Hansen respektive Dag Solstad. Dessa nedslag i *Documentarism in Scandinavian Literature* får exemplifiera bredden och stimulansen i bokens perspektiv på ämnet. I forskarnas enträgna försök att närma sig dokumentarismen och dess underavdelningar saknas emellertid en fortsatt kritisk reflektion över den dokumentära textens pragmatiska dimension, antydd i till exempel Agrells och Bredsdorffs studier. Den till synes förlegade frågan om fiktion och verklighet i den dokumentära texten har rimligen olika innerböjder och svar för en akademisk "super-reader" och en nöjesläsare som köper *Legionärerna* på väg till nattåget till Hamburg eller Umeå, för en romanläsare från sextioalet och en från nittioalet. Med tanke på att de flesta forskare åtminstone till skenet har övergivit tanken om den litterära texten som ett autonomt objekt, så borde denna grundläggande relativism även ge sitt utslag i studiet av dokumentarismen och dess eventuella fiktionsproblem. Som potentiellt sociogram är den just ett "eventuellt", det vill säga med läsaren varierande problem med många intressanta ideologiska aspekter.

Peter Hansen

Carl Michael Bellmans skrifter 19. Standardupplaga utgiven av Bellmansällskapet. Översättningar. Med kommentarer av Gunnar Hillbom, Sigbrit Swahn, Sven Christer Swahn, Andreas Sanesi, Birgit Stolt. Stockholm 1997 (282 + 161 s.).

Den stora editionen av Bellmans samlade skrifter – känd under beteckningen Standardupplagan – har mig veterligen aldrig förr recenserats i en facktidsskrift. Det kan fattas som ett uttryck för den vanliga nonchalansen gentemot kommentatorernas mödor. En utgivare som förser en klassiker med kommentarer, lärda och upplysande, blir i regel föga tackad och uselt betald. Vill han tävla om en tjänst är det små utsikter att de sakkunniga ska beakta hans utgåva. Han kommer att med tiden upptäcka att andra forskare utnyttjar hans kommentarer utan att ange fyndorten. Utgivarna är humanisternas straffkompani.

Professor Olof Byström har gjort den största insatsen som utgivare av Standardupplagan. Men värvet har för många år sedan övertagits av docent Gunnar Hillbom, fin Bellmanskännare som sig vederbör. Det senaste bandet bär titeln *Översättningar*. Jag tror att många blir

överraskade av Bellmans produktivitet i det här avseendet, störst dock i hans yngre år. Han övergick snart nog till att skriva egna dikter, en poesi av helt annat slag än hans ungdoms andliga övningar. Det är uppenbart att tonåringen Bellman har tänkt sig ett framtida skriftstälarskap inom den kristliga och allmänt uppbyggliga litteraturen.

Redaktören Hillbom ger de inledande orden till den fylliga kommentaren. Det har inte riktigt lyckats för honom. Första meningen lyder: "Med föreliggande volym avslutas Bellmansällskapet[s] standardupplaga av *Carl Michael Bellmans skrifter*". Det är både rätt och fel. Delen *Översättningar* bär nummer 19, vilket mycket riktigt är sista numret. Men Hillbom glömmer att tala om att fem volymer fortfarande är outgivna (n:r:is 13:2, 14, 16–18). Nummer 18 får vi till våren, Torkel Stålmårchs utgåva av Bellmans prosa, men ett par av de återstående delarna vilar i ett mer avlägset fjärran. Därefter låter Hillbom oss veta att det "ingalunda varit självklart" att översättningarna skulle utges. Han anger en rad skäl för att så ändå skett. Det är en överloppsgärning, det är självklart att Bellmans versöversättningar skall ingå i den vetenskapliga editionen av hans samlade skrifter. Nästan lika självklart är att man, som här, utesluter en stor prosaöversättning.

Professor Sigbrit Swahn har kommenterat översättningen av Du Fours *Undervisning lämnad af en fader till sin son*, som utkom 1757, men enligt Bellmans egen, sena uppgift utförd tre år tidigare, alltså när han bara var fjorton år. Påståendet förefaller överdrivet, men kan vara sant. Bellman hade informatorn Ludvig Ennes, vars kanske främsta uppgift var att utbilda hans litterära anlag. Samtiden fann helt naturligt att husläsaren bistod eleven eller till och med skrev i hans namn. Inför Bellmans produktion i tonären får man räkna med att Ennes kan ha haft sitt finger med i spelet överallt.

Swahn rättar två oriktiga uppgifter som jag har lämnat beträffande bokens innehåll och uppläggning. Verket föregås av Carl Michaels dedikation till farbrodern, som var konsul i Cadiz. Så följer en vershyllning till översättaren, skriven av Ennes, och till sist "En god väns företal till detta värkets översättning" (anonymt). Den gode vännen har alltid ansetts vara Ennes. Swahn hänför tillskriften till Bellman själv, utan att nämna den gamla attributionen. Men visst är Ennes författaren. Han talar i texten om informatörer och privatundervisning. Teolog som han var har han gett det andliga stort spelrum. Slutligen är hans språk gammaldags. Han har kvar barockens förkärlek för varierad ordupprepnin ("väl och noga", "råa och villa [vilda]", "ledas och föras", "land och rike", m.fl.) och excellerar i långa meningar (meningarnas genomsnittslängd är 12½ rad, den längsta meningen slingrar sig över 27 rader, på 126 rader står tio meningar). Detta är inte den unge Bellmans språk.

Nästa åtagande var en översättning av tysken von Schweinitz' väldiga volym "Evangelische Todes-Gedanken" i en reducerad version. Prosatexten har utgivaren klokt nog utelämnat och avtrycker bara de fyra sonetter (av 83) som Bellman översatt. En ytterligare tolkning av likartat slag är försvenskningen av sju psalmer ur den modest pietistiska Hallepsalmboken, utförda enligt vad Bellman själv uppger när han var femton år och 1764 inlämnade den till den då arbetande psalmbokskommittén.

Mot slutet av sitt liv tog Bellman upp översättandet på nytt. Han gav 1793 ut ett urval fabler – 55 stycken – av den på 1700-talet högt skattade Gellert. Som den optimist han var, satte han under rubriken löftesorden "Första delen". Professor Birgit Stolt har gjort en utmärkt insats som kommentator. Det kan tyckas att hon har fått den tacksammaste uppgiften, men det skall erinras om att Nils Afzelius har ägnat Gellert-översättningen en inträngande och ypperlig studie; ämnet förefaller avbetat. Stolt visar motsatsen. Hon kan sägas demonstrera vilken fördel det är att tvingas studera texterna ord för ord, såväl originalets som översättningens. Bellmans tolkningar är fria; utvikningarna ger klara och konkreta vittnesbörd om det personliga i Bellmans dikt, om hans litterära identitet. Afzelius gjorde flera viktiga iakttagelser i det avseendet, Stolt gör ytterligare andra. Ämnen som sjukdom, sorg, skönhet "stimulerar hans fantasi och kreativitet" säger hon. De gamla, fria versöversättningarna är ett lackuspapper för poeternas individualitet, och det har alltid förvånat mig att man så lite har ägnat sig åt deras – t.ex. Kellgrens – tolkningar. Afzelius visade ju redan 1959 hur fruktbart ett sådant studium är. Stolt framhåller att Bellman har mycket goda kunskaper i tyska, vilket dock inte har räddat honom från missförstånd och felöversättningar; Stolt sätter åtskilliga bockar i kanten. I en fabel (om lärkan och näktergalen) har han fått sammanhanget helt om bakfoten. Stolts kommentarer är fulla av goda iakttagelser.

Magnus von Platen

Marianne Sandels, *Under den gröna pinjen. Trubadurlyrik på galicisk-portugisiska från Spanien och Portugal, 1200–1350* (FIB:s Lyrikklubbs bibliotek nr 270). Värnamo 1997.

Ett i hög grad obebärrat område inom samtida svensk litteraturvetenskaplig verksamhet (då även inbegripet introduktioner i form av översättningar med vidhängande kommentarer och författarpresentationer på filologisk och litteraturvetenskaplig grund) är den utomnordiska romanskspråkiga medeltidlitteraturen. Vid sidan av Björkesson med sina briljanta Dante- och Petrarcaöversättningar är det blott Marianne Sandels med sin bok

om den occitanska (Sandels föredrar den äldre termen provensalsk) trubadurlyriken, *Att tänka på henne* (1980), och undertecknad anmälare med sina uppsatser på det occitanska området (i *Samlaren*, 1990, 1995 och *Studia Neophilologica*, 1995) som före 1997 gjort några framstötter på detta litteraturhistoriskt så viktiga område; det rör ju sig *de facto* i mycket hög grad om den moderna västerländska poesins födelse.

Nu senast har så Marianne Sandels riktat sitt intresse mot en medeltida genre som även för den typiske svenske litteraturvetaren torde vara i hög grad okänd, nämligen den galicisk-portugisiska trubadurlyrik som blomstrade halvt annat sekel med början omkring år 1200. Det rör sig om en poesi skriven på en sorts *koiné* av upphovsmän (till skillnad från vad som är fallet i fråga om den occitanska trubadurlyriken med sina *trobairitz* fanns det här inga kvinnliga trubadurer) som dels kunde ha galicisk-portugisiska, dels andra iberoromanska språk (företrädesvis kastiljanska, dvs spanska) som modersmål. Sin roll som litterärt konstspråk har galicisk-portugisiskan gemensamt med occitanskan; det senare språket användes i lyriska sammanhang inte blott av occitaner utan även av katalaner och italienare, då dess prestige var enorm. Denna funktionella likhet galicisk-portugisiskan och occitanskan emellan har lockat somliga uttolkare av galicisk-portugisisk trubadurpoesi att nedvärdera densamma till något av en blek kopia av den lysande occitanska, något som knappast är riktigt. Överensstämmelser finns naturligtvis, något annat vore knappast att vänta i en så "intertextuell" tid som denna, men som Sandels ivrigt och enträget betonar, så reducerar detta på intet vis den galicisk-portugisiska poesins eget signalement och särart.

Det är inget litet revir Sandels inmutat, omkring 1700 texter benämnda *cantigas*, skapade av ca 160 trubadurer, för sitt urval dikter. Hon disponerar sin framställning enligt följande: Först kommer en utmärkt och ovanligt omfattande introduktion (inbegripet förordet rör det sig om 70 sidor) varefter följer inte mindre än 35 kapitel ordnade efter enklast möjliga princip: varje kapitel utgörs av en översiktlig presentation av en trubadur samt något eller några exempel på dennes produktion. Denna dispositionsprincip leder oundvikligen till en del upprepningar men dessa är lätta att fördrå då vinsterna är betydande: klarheten, redan och tillgängligheten i Sandels framställning är anslående.

Introduktionen fungerar utomordentligt väl i sammanhanget; Sandels pedagogiska känsla och förmåga är betydande och sin insikt om att hon – med några få undantag – knappast kan räkna med en svensk publik för vilken hennes stoff är annat än *terra incognita* omsätter hon i en till huvuddragen närmast monstergill framställning, där språket i sin historiska kontext presenteras, varefter avsnitt ägnade i tur och ordning de tre genererna,